Wolgatatarische Zeitung „Idel-Ural"

Idel-Ural

21 (78) Tatar legionьnьn atnalьq gəzitəse 27. Maj 1944

Ajrьm bojrьq

Idel-Ural Tatar legionь 12 maj, 1944 jьl

Divizia bujьnca bulqan bojrьq nigezendə min bygenge kөnnən başlap Idel-Ural Tatar legionь komandalьqьn rotmejster Kellegə tapşьram.

Min yzem kynellelər byleklәre belən komandalьq ity bujьnca juqarь ştabqa kycereldem.

Minem ikence eşkə kycerelyem belən ike jьlqa jaqьn bulqan legiondaqь eşem təmamlana. Min seznen belən, germanlь həm şulaj uq tatar iptəşləremnən, jөrəgemdə avьr tojqь belən ajrьlьşam.

Legionqa anьn jana komandalьqь astьnda in jaxşь həm qorur kiləcək, şulaj uq hər kemgə şəxsən soldat bəxten telim.

Jəşəsen Idel-Ural Tatar legionь!

Baron fon SEKKENDORF

German soldatь səjli

Janadan kөncьqьş eşcelərenen xəlen jaxşьrtu

Germaniədə eşləvce kөncьqьş eşcelәre өcen, başqa cit il eşcelәre kebek yk, ber tigez tulь eş xaqь alu xoquqь urnaştьrьlu belən ber rəttən tiz vaqьt ecendə alarnьn xəlləren jaxşьrta torqan başqa caralar da qəməlgə aşьrьlacaq. Kafkazlь həm tөrek xalьqlarьnnan (Tөrkstan, Azərbajcan, Idel-Ural, tөrek-tatarlarь) kiləcəktə „OST" bilgesen jөrty soralmajacaq.

Kөncьqьştan kilep german məəssəsələrendə eşləvce kөncьqьş eşcelәre yzlərenen xezmətlәre belən bol'şevizmqa qarşь kөrəşcelər safьna basqanlьqlarьn kyrsəttelər. Şunьn belən alar, frontta kөrəşyce kynellelər kebek yk, өslərenə təşkən burьclarьn ytilər. Şunьn өcen juqarьda kyrsətelgən ir həm xatьn-qьzlar bulqan tьşqь ajrьmlьq bilgesennən azat itely, qoral eşləp cьqaruqa bulьşlьq itep, bol'şevizm həm anьn berektəşləren təmam ciпep cьqu həm yzlərenen tuqan illəren azat itygə jardəm itəcək. Germaniədə eşləvce tөrek həm Kafkaz xalьqlarьnnan „OST" bilgesen alu belən, alar başqa cit il eşcelәre belən hər jaqtan ber tigez xoquqqa ireştelər. Kino-teatrlarqa həm başqa tөrle qunaq jortlarьna kery mөmkinleklәre birely monь acьq rəveştə kyrsətə.

Qartlarnьn: — Təm tөrlecə bula, — digən ber məqallәre bar. Kөncьqьş eşcelərenə german xalqь aşlarьna өjrəny çinel bulmaqanlьqtan, kiləcəktə alarqa aşamlьq xəzerləv məs'ələsenə ajruca nьq əhəmiət bireləcək. Alar jaratmьj torqan aşamlьq nərsələren kimetep, alarnьn qadətlərenə kergən nərsələrne kyp sanda biry kyzdə totьlacaq. Əlbəttə, suqьşnьn bişence jьlьnda, german xalqьna suqьşqa qədər birelep kilgən aşamlьq əjberlәre belən tə'min ity mөmkin tygel. German eşcelərenə də suqьş vaqtьnda tuqan avьrlьqlar belən işəpləşergə turь kilə. Alarnьn da bajtaqь hava hөcyme nətiçəsendə yzlərenen jortlarьn həm çihazlarьn juqaltьp, barь tik yze janьnda jөrterlek xəzinə belən genə qaldьlar. Kөncьqьş eşcelərenen vaqьtlьca tuqan illərennən ajrьlularьnьn nərsə ikənen german eşcelәre anlьjlar. German soldatlarь həm xalqь, yzlərenen ciпep cьqularь өcen genə kөrəşmicə. Germaniə belən berlektə kөrəşyce xalьqlarnьn da bəxetle kiləcəge өcen bol'şevizmqa qarşь suqьşalar.

Kynellelər, şuşь kyrelgən caralar nətiçəsendə, aqalarьnьn həm apalarьnьn tormьş şartlarь jaxşьruьn anlarqa tieşlər. Əgər də nigezləngən şikajətlər bulsa, alar vaqtьnda nьqlap tikşereləcək həm cara kyreləcək. Ləkin suqьş corьnda Germaniədə kyp millionlaqan cit il eşcelәre buluьnnan, german ojьştьru məəssəsələrenə kyp eşlərgə turь kilyen onьtmasqa kirək. Atlь qəskərlər generalь Köstring yzenen 1 nce majda kynellelərgə həm kөncьqьş eşcelərenə jasaqan mөraçəqətendə: — Ber genə german eşcese həm igencese də xəzerge tormьşьn Sovet qul astьnda jəşəgən xalьqlarnьn suqьşqa qədər bulqan tormьşьna almaştьrmas ide, — dide. Sez yzegeznen təçribəgezdə Sovet tormьşьnьn nicek bulqanlьqьn jaxşь beləsez. Ul tormьş suqьş vaqtьnda jaxşьrmadь, kiresencə taqьn da bik kyp mərtəbələr nacarlandь.

Sonqь ajlarda german soldatlarь kyp sanda qьzьl qəskərilərgə kilgən xatlar qapcьqьn taptьlar. Qьzьl qəskəridəge qatь senzura bu xatlarnь taratmьjca totqan. Cөnki Stalin fikrencə, bu xatlarnьn ectəlege, qəskərnen qьzьl suqьşcan dөrten jomşartuqa jardəm itə torqan itep tanьlqan. Bu məs'ələdə Stalin həm anьn jaqьnnarь bik dөres fikergə kilgənnər. Beznen aldьbьzda qьzьl qəskərilərgə kөncьqьş Qazaxstannan, Putintsof өlkəsennən, Aldajdan, Kamьjşenskidan, Markosolskidan, Gusinojdan, Glubokodan jazьlqan bik kyp xatlar jata. Qьzqanьcqa qarşь urьn bulmaqanlьqtan, bu xatlarnьn jazmalarьn urnaştьra almьjbьz. Ləkin bu xatlarnьn qajberlərenen ectəleklәre Sovetlar sojuzьnьn qaj pocmaqlarьnda xalьqlarnьn nicek jəşəgənlekləren bik acьq kyrsətələr:

> „Şaxtada eşlim. Az qьna maj həm cəj birələr. Ənigə ber nindi də ikmək birmilər. Bez bozavnь sujdьq. Beznen sarьqьbьz juq, barь tik ber sьjьrьbьz qьna qaldь. Anь da tөnlə belən өjgə kertəbez, cөnki byrelər həm julbasarlar başbaştaqlьq eşlilər. Əni uzqan jьl өcen ber nindi də eş xaqь almadь. Pajuknь dөres birmilər. Bərəngene xəzer ber qajdan da tabьp bulmьj. Kibetkə tovar kiterdelər, ləkin bərəngegə jəisə ikməkkə genə almaştьralar. Ber kem də almьj, cөnki andьj nərsələr ber kemdə də juq."

Şundьj şartlarda xalьqnьn nəfrətlənyenə qəçəplənergə mөmkinme? Çibərelgən keşelərenə tapşьrьlmaqan xatlar ni turьda səjlilər: — Nindi qurqьnьc, bez ni eşlərbez? Bez nicek jəşərbez? Irtəgə yzemnen başlьqьma telegram çibərəm, əgər ul mina eşce pajugь alьp birməsə, min lagerdan bөten nərsələrem alьp kitəm!

Menə şuşь tormьş belən xəzerge kөndə suqьşnьn bişence jьlьnda Germaniədə jəşəvce kөncьqьş eşcelərenen tormьşьn caqьştьrьp qaraqьz. Şul vaqьtta qьna tieşle caqьştьru ylcəven tabarqa mөmkin. Sovetlar sojuzьnda jəşəvce xalьqlarnьn tormьşьn, ьş jьl bujьna suqьşsьz Germaniə xalqьnьn tormьşь belən caqьştьrьp qaraqanda ike aradaqь ajьrma acьq kyrenə.

Atnalьq kyzəty

Qьrьmnь saqlavcьlarqa, Rumьjniə jynəleşendə xərəkət ityce Sovet bylekləreпə flangьdan qurqьnьc tudьru, şul jul belən doşmannьn kөclәren ozaq vaqьtqaca tuqtatu burьcь qujьlqan ide. German qəskərlәre yzlərenə qujьlqan burьcnь tulьsьnca ytəp, Qьrьmda Sevastopol' şəhərenen xərabələren qaldьrьp cьqtьlar həm 13 nce majda kontinentqa kycereldelər. Barlьq suqьş materiallarь, şulaj uq german həm rumьjn baş byleklәre kontinentqa elegerək kycerelgənnər ide. Qьrьmdaqь suqьşlar. Moldau həm Prut jьlqalarь tirəsendə alqa xərəkət ityce 20 sovet diviziəsen tuqtatuqa mөmkinlek birdelər.

Dnestrnьn tybən aqьmьnda german byleklәre doşmannьn 2 kyper aldь nьqьtmasьn həm 7 diviziəsen tar-mar ittelər.

Vitebsk janьnda kommunist bandalarьnьn kөcle tөrkemnәre betereldе.

Kassino janьnda doşman kyp sanda keşe həm materiallar belən hөcymgə kycte.

German өcqьclarь, sovetlarnьn suqьşqa jana keryce byleklәren unьşlь rəveştə utqa tottьlar. German өcqьclarь şulaj uq Neapol'nen aərodrom həm kimələr tuqtav urьnnarьna, Nettuno, Korsika həm Lissaqa zur hөcym jasadьlar. Murmansk aldьnda german өcqьclarь quşьlmasь (sojdenenie), sovetnьn ber nicə tiz jөreşle kiməsen həm (2600 brt.) 2 korabьn batьrdьlar. Alzir aldьnda doşmannьn 7 korabь (49 000 brt.) həm 1 minonosets batьrьlqan. Kyp kimələr kөcle zararlandьlar.

Japon-Xanon operatsiəse, japonnar tarafьnnan 10 qьtaj diviziəsen uratьp aluqa çinellek tudьrdь. Pekin-Xan'kou timer julь japonnar saqь astьnda tora. Lojang tirəsendə suqьşlar bara.

★

Japon qəskərlərenen unьşlь rəveştə alqa barularь mөnəsəbəte belən, Qьtajnьn Vaşingtondaqь ilcese Ruzvelttən, tizlek belən jardəm ityne soraqan, cөnki Qьtaj bik kisken xəldə tora.

Qalqьp cьqqan kөcle baş kytərydən son San-Salvadorda, prezident eşennən kitkən. General Menendets jana xөkymət tөzegən.

Misьrda bəjsezlek firqəsenen başь, Makram Ebeid Paşa qulqa alьnqan.

Sovetlar, ingliz-amerikalьlarnьn Norvegiəne alularьnda da şulaj uq qatnaşьrqa taləpləren belderdelər.

Rəsmi xəbərlərgə qaraqanda, Amerikada baş kytərylər yskənnən ysə bara.

Japoniə hөcym xəzerli

Japoniənen ministr-prezidentь Tozo, kadetlarqa qarata səjləgən notьqьnda, doşmannarnьn hөcym jasarqa xəzerlənyləren juqqa cьqarьr өcen, Japoniə yze tiz vaqьtta doşmannarьna qarşь zur hөcym başlajacaqьn belderde. Ike jьl ecendə Japoniənen xərbi kөcne tuplavь ifrat zur kyləmdə qoral həm maddəvi kөc xəzerləve turьnda tuqtalьp, ul, xəl itkec xərəkətkə Japoniənen bygen yk xəzer bulьnьn-acьq anlattь.

Eşce batalionndaqь tatar jegetləre sojəsi uqu dəresendə

40 Zsn 55 624

№ 559

Beneş bujsьnqan

Beneşnen Stalin belən kileşy təzər əcen Məskəvgə kitye turьnda kyptən xəbər itelgən ide. Kyp satulaşqannan son səjasi kileşy təzelgən, iqtisadi məs'ələlər də xəl itelgən diərgə məmkin. Ləkin nindi rəveştə? Ul turьda kyptən tygel Vыjşenski cit il zurnalistlarьna xəbər birgən. Anьn səjləve tybəndəgelərne beldera: Beneşnen Stalin belən kileşye bujьnca, Cexoslovakiəgə qьzьl qəskər kergəc, ildə baş idarə qьzьl qəskər komandalьqь qulьnda bulacaq. Beneş xəkyməte şul komandalьqqa yzenen vəkilen çibərep, tьnьc xalьq belən idarə itygə qatnaşacaq həm cexoslovək xalqьna şuşь kileşy sartlarьn anlatьrqa həm Sovetlar qəskərenen teləkləren, ixtiaçlarьn xalьqqa çitkerergə tieşle bulacaq. Beneş xəkyməte Sovetlar komandalьqь belən fəqət şuşь vəkil aşa elemtədə bulacaq. Qьzьl qəskər qarşьnda qəjeple bulqan cexlarnьn xərbiləre həm tьnьc xalьq əqzalarь Sovetlar qanunь bujьnca xəkem iteləcək.

Bu şartlar syznen kileşy belən tygel, ə Beneşnen Stalin qujqan şartlarqa qul qujuь belən betyen acьq kyrsətələr. „Kileşy“ çinelgən xəkymətkə çinycenen qujqan şartlarьna oxşьj. Dimək, Stalin cexoslovək xalqьnьn qьzьl qəskərne „jalqьnlь“ qarşь alacaqьna bik yk ьşanmьj, şuna kyrə xəkemne yz qulьnda qaldьra.

Iqtisadi məs'ələlərdə də „kileşy“ təzelgən diərlek. Cexoslovakiədə maliə həm iqtisadi tormьş Sovetlar sistemasь belən bəjləngən bulьrqa tieş. Sənaqət həm məqdanьj, ci mal сьqaru urьnnarь Sovetlar kontrolendə bulacaq. Timer jullar Sovetlar sojuzьndaqь kebek itep yzgərtelergə, Sovetlardaqь pojezdlar həm vagonnar jərerlek itep kinəjtelergə tieşlər.

Il xəbərləre

1944 nce jьlda əsirgə təşkən 417 nce polknьn uqcəckectən atucьsь Q. şuşь arada qьna legionqa kilde. Ul ildəge xəllər xaqьnda tybəndəgelərne belderde:

— Min 1942 nce jьlnь suqьşta jaralanьp ilgə qajttьm. 1943 jьlnьn ijyn, ijyl, avgust ajlarьnda Başqьrtstanda tordьm. Şunьn əcen avьldaqь xəllərne jaxşь beləm. Xəzer avьllarda tormьş ity bik qьnlaştь. Kən-tən avьr xezmət, yti almaslьq igen salьmnarь — bārьsь da xatьn-qьzlar, qartlar həm balalar əstendə. Avьllarda bergenə də urta jəşle ir zatьn kyrep bulmьj. 57 jəşkə qədər bulqan irlər alьnьp bettelər. 54 jəşkə qədər bulqannarь frontlarda, qalqannarь zavod-fabrikalarda məçbyri xezməttə. Balasьz xatьnnarnь həm qьzlarnь da eşkə alьp beterdelər. Avьlda igen eşenə atlar çiteşmi, armiəgə jaraqsьz nacar atlar qьna qaldьrьlqan. Traktorlar eşləmilər, kybese bozьq. Alar əcen zapas jaqu əjberləre bətenləj juq. Kycep kilgən jəhydlər həmmə çirdə xuça bulьp bettelər. Alar avьr eşkə jaqьn da kilmilər. Igen eşlərenə kiterelgənnəre də qacьp bettelər. Rajon mərkəzlərendə, Ufada ojьşma başlьqlarь, xisapcьlar, magazin mədirləre, mə'əssəsə başlьqlarь barsь da jəhydlər.

Xalьqnьn aşarьna bulmavьna qaramastan, ikməkne bik az kyləmdə birep, qalqanьn alьp beterdelər. Bik kyp qa'ilələr bərənge belən genə çan asьrap kilə. Şunьn əstenə ber tuqtamьj avьl xuçalьqь salьmь, xərbi salьm, zajomnar belən xalьqnьn tənkəsenə tiələr. Zavodlarda eşləvcelərnen tormьşь bik nacar. Alar eştən qacsalar, dezertir xisaplanьp, qatь çəvapqa tartьlalar.

1943 nce jьl sentəbr ajьnda mine janadan jaraqlь xisaplap, xərbi xezmətkə aldьlar. Caqьru kəqəzen alьp xərbi bylemgə barqac, zavodtan qacqan ber nicə jəş jegetlər, xəkemgə birelep çəzaqa tartьludan qurqu arqasьnda „yz ixtiarlarь belən“ armiəgə alьnunь sorap kildelər. Alar: — zavodta aclьq. Anda avьr eş belən intekkənce, ylsəm, ylərmen inde. Armiəgə barьrqa turь kilə, — dip zarlanьştьlar.

Armiədə olь urьs şovinistlьqьn kəcle tarata başladьlar. Məsələn: beznen rotada tatardan ber min genə idem. Rota komandirь lejtenant Moskvic, rotanь çiьp səjləgən caqьnda, beznen tatar xalqьna qarata ojatsьz jalqan həçymnər belən cьqtь. Ul tatar xalqьn jьrtqьclьqta, urьslarnь izydə, Məskəyne talap jandьruda qəjeplədə. Beznen xalьqnьn kyrgən qazaplarь xaqьnda ber syz də əjtmədə. Min cьdamastan lejtenantqa mərəçəqət itep: — sez yzegez dəreslek əcen, milli ajьrmalar buldьrmav əcen kərəşəbez disez, yzegez nigə son tatar xalqьn bu qədər sygəsez? — dip birgən sə'alьm əcen mine ul japtьrdь. Əc kənnən son minem eşemne batalion komandirь kilep tikşerde. Minem bəxtemə qarşь batalion komandirь Aqçegetef digən qazaq bulьp cьqtь. Ul məs'ələne təşengəc, mina qarap: — qurьqmьjcь dərəs əjtkənsen, rəxmət jeget! — dip mine qotqarьp çibərde.

Axьrda legionсь Q.: — Xəzer min qurьmьjca dəreslekne əjtə alam: Sovetlar ilendə bəten eş jəhydlər fajdasьna qьna bara. Benen xalьqnьn başь qazap, qajqь-xəsrəttən cьqmьj. Şunьn əcen min yz ixtiarьm belən kynelle rəveştə, xalqьmnь izyce bol'şevizmqa qarşь kərəşergə, kiləcək bəxet əcen, millətemnen iregen davlar əcen legion safьna kildem! — dide.

Irek

Dominionnar kinəşməse təmam buldь

Londonnan, Şvetsariənen Bern şəhərendə alьnqan xəbərgə kyrə, anda kyrelgən vaqьttan elek kətelməgəndə britan dominionnarьnьn ministr prezidentlarь kinəşməse jabьlqan. Cercil rə'islege belən 16 ncь majda sonqь utьrьş bulqan. Kinəşmənen jomqaqlarь ber az vaqьttan son qьna iqlan iteləcək. Kinəşmənen elek jabьluь həm anьn programmasь ytəlep çitməve bujьnca, bəjek Britaniə dəvlətenen kiləcəktə ojьştьrudaqь bigrək avьr məs'ələləren xəl itərgə turь kilməgən dip anlarqa bula. Kinəşmənen barьşьnnan kyrelgəncə, dominionnarnьn bergələp eşləv məs'ələsendə Kanada ajrьm urьn biləgən bulsa da, ul bu kinəşmədə in zur avьrlьqlar tudьrqan.

Ottavadan (Kanada) xəbər itylərə bujьnca, Avstraliə belən Jana Zelandiə ministr-prezidentlarь, Angliədən kire qajtu julьnda Kanadaqa kerəcəklər həm də bəlki Vaşingtonda Ruzveltne kyrəcəklər.

qatь bik zur əhəmiət birep qarьj. Səjləşylərnen duslьq həm ber-berenne anlav şartlarь ccendə uzqanьn, mətbuqat ajruca əjtep kitə. Gəzitələr, Slovakiənen mənfəqəte Germaniə mənfəqəte belən bik nьq bəjləngən, şunьn əcen Slovakiənen Germaniə berektəşlegennən ajrьlusьna ber nindi də cəbəplər juq dip kyrsətələr.

Slovakiənen bəten kəce çinygə baqьşlanqan

Fjurer belən Slovakiə prezidentь Tissonьn şuşь kənnərdə genə bulьp uzqan ocrasularьnda Slovakiə mətbu-

Xərbi ejrənylərdə. Dəşmannьn tankьsьna qarşь tuptan ut acu. Foto: Uffz. Philipps

Syz Dansig turьnda baramь?

Xəzer, suqьşnьn bişence jьlьnda, kərəşep kilə torqan xalьqlar bəten dənja jaŋqьnьnьn kytərelep cьquьn onьttь diərlek. Suqьş başlanqьc dəverennən bik yzgərde, şulaj uq anda doşman jaqьndaqь soldatlarnьn kypcelege germannarqa qarşь ni əcen suqьşuьn da belmi. Əmma Jevropa xalьqlarь əcen suqьşnьn totqan julь acьq, maqsatь bilgele. Jevropa xalьqlarьnьn maqsatborьnqь zamannan kilgən çirne saqlap, andaqь bəten dənjaqa nurьn sipkən juqarь mədəniətne jaqlav. Monnan başqa taqьn fəqət Jevropa xalьqlarьna tulьsьnca xas bulqan içadi həm mədəni kəclərne həm bəjek tərəqqiətlekne saqlap qalu tora. Jəş Jevropa — bəten Jevropanь qol itərgə teləgən xalьq ara jəhydcelek omtьlьşьna qarşь kərəşep kilə.

Jevropa xalьqlarьnda az qьna da kynelsezlek buldьrmaqanь xəldə, Germaniənen pol'şa ciklərenə az qьna təzəty kerty təqdime arqasьnda, 1939 ncь sentəbrnen berence kənnərendə suqьş kilep cьqtь. Monda syz Germaniənen yz şəhəre bulqan Dansignь kiredən alu turьnda bardь. Angliə, şuşь keckenə məs'ələdən fajdalanьp, Germaniə belən, tigez bulmaqan kərəşkə cьqtь. Nətiçədə Jevropa xalьqlarьna şuşь 18 kənlek Pol'şa suqьşь şul qədər jana problemalar qujdь, bu vaqьt Dansig xaqьnda bətenləj diərlek ontьlqan ide. Bəten əhəmiətle dənja soravlarь bu suqьşta yzlərenen xəl itelyen ezləde.

Suqьş ni caqlь yzenen cişely noqtasьna, şulaj uq betyenə jaqьnlaşmasьn, şul qədər anda nəvbəttə torqan soravlar tərlənələr. Bu xaqta doşman mətbuqatlarьnda acьq kyrenə. Alar suqьşta totqan maqsatlarьn xalьqqa xəzer acьp birə almьjlar. Bigrək tə, jəhydceleknen bəten dənjanь biləv omtьlьşьn qaplap qalьrqa tьrьşalar. Nicek kenə bulmasьn, alar yz xalьqlarьnda bulqan qarşьlьqlarnь qaplap qalьrqa tьrьşalar. Ləkin bu qarşьlьqnь ber nindi də demokrat lьqьr davьqlarь da, dialektikacьlar da betera almajacaq.

Suqьşnьn berence dəverennən yk, suqьş problemalarь ber qədər acьq ide. Jəhydceleknen həm masónlьqnьn ike qьlьc jərtycese Angliə belən Fransiə, Germaniane tar-mar itərgə berləşep qaradьlar. Monьn belən alar Jevropa xalqьnьn kyzen bujap, bəten dənja jəhydcelek səjasətenə jul acmaqcь buldьlar. Bu vaqьt suqьş yzəge Jevropa ciklərendə genə ide. Angliənen ujь da, Germaniəgə qarşь basqan məmləkətlərne iərtep, Jevropa tufraqьnda yzen əsten itep qaldьru buldь. Angliənen bu maqsatь AQŞ həm Japoniənen bəten dənja suqьş məjdanьna basuьna qədər də ytəlmədə.

AQŞ həm Japoniə arasьnda suqьş başlanu belən, Jevropa məs'ələse vaqьtlьca ikence planqa kycerelde. Jevropa xalьqlarь da yz çirlərendə barqan kərəşlərdən tьş bulqan ikence çirdəge kərəşlərgə kyz təşerdelər. Bu vaqьttan alьp, Germaniə yz jaqьnda torьp kərəşə torqan xalьqlar belən bergə Jevropanьn ireklege Germaniənen qьr jullarьna qьna bəjləngən frontlarьnda qьna javlap alu belən qalmьjca, Amerika belən Japoniə arasьndaqь gigant kərəşlərgə, Hind-Birma cigendəge suqьşlarqa, Japoniə belən Can-Kaj-Şi nizaqlarьna barьp totaşa. Bolar barsь da beznen in məhim məs'ələlərne xəl ity əcen əhəmiətlelər.

Sovetlar berlegenen suqьşqa ajaq basuь belən, suqьş məjdanьnda jana kəc arttь. Bu inde Germaniəgə həm anьn doşmannarьna da qomumi bulqan nizaxqa qarata ikence tərle jul alьrqa quştь. Germaniə hər vaqьtta da bol'şeviklar xakimiəten barlьq xalьqlarnьn doşmanь itep xisaplap kilde. Monьn belən bergə, ul anь bəten mədəniətnen, hər tərle millət tormьşьnьn hərber ireknen, qomumən bəten tərəqqi itkən keşelek dənjasьnьn javьz doşmanь itep tanьdь.

Germaniənen bu qaraşьna, əgər məs'ələne əsasən qarasaq, bik kyp xalьqlar quşьla. Xətta bezgə doşman jaqta torucьlar da, şul uq amerikalьlar həm inglizlər də bu qaraş belən urtaqlaşalar. Bergenə tapqьr tygel Cercil də, qajcandьr amerikalьlar jaqьnnan torьp, bol'şeviklarqa qarata ylem xəkemen cьqarqan ide. Ə bygen bu xaqta irken səjli almьj, xalьqlarnь

(Dəvamь. Başь uzqan sannarda)

★

Taŋ ata. Qojaş cьqa...

Xəbibulla haman qajtmьj. Berence qojaş nurlarь tərəzə aşa yzeneŋ jaqtьlьqьn cəcep, ajaz kөn başlanuьn belderə... Nəfisə tirən ujьnnan siskənep ujana. Bəlki tegerməndəder, dip iren ezləp tegerməngə kerə. Anda xezmətce malajdan başqa ber kem də juq. Bua tirəsen taqь ber mərtəbə urap cьqa. Ləkin nətiçəsez... Nəfisəneŋ başьna qurqьnьc ujlar kilə başlьj. Borcьluьnnan ni eşlərgə belmi. Өjgə ber kerə, ber cьqa... Kienə: — Xəbibullanь ətilərendə ocratmammь, bəlki andadьr, — dip, balasьn alьp, kyrşe avьlqa kitə. Julda ber jəş malajnь ocrata. Malaj:

— Nəfisə apa, min sezgə bara idem, sezgə Xəbibulla abьjdan xat bar, — dip aŋa ireneŋ xatьn birə. Nəfisəneŋ qullarь qaltьrьj, jөrəge nindider qurqьnьc toja, aşьqьp xatnь acьp uqьj başlьj:

„Nəfisə!

Qavşuьbьznьŋ tөp şartь turьlьqlь bulu ide. Bu şart kөtelməgəndə sineŋ taraftan bozьldь. Monьŋ nigə bolaj buluьn aŋlar өcen səbəplər taba almadьm. Tөn joqьsьn joqlamadьm. Kyp ujlaqannan soŋ kitərgə buldьm. Miŋa bu qərarqa kily ni dərəçədə avьr buluьn sin yzeŋ aŋlьjsьŋ. Minem barь tik yz qulьm belən genə tөzegən tormьş pocmaqьm miŋa ni qədər qimmət buluьn sin jaxşь beləseŋ. Jəşlek xialьm belən çəmqiəttən ajrьm ber tьnьc pocmaqta, qөmerlekkə yzemneŋ „keckenə dөnjam“nь tөzərgə telədem. Bu minem „keckenə dөnjam“ keşelek tormьşьnda bulqan nacarlьqlarnь kyrməskə, anda saflьq, qədellek həm turьlьq xөkem sөrergə tieş ide. Sina өjləny belən bu tormьş xialьma ireşəcəgemə şiksez ьşandьm... Ləkin qьzqanьcqa qarşь saflьq, turьlьq saqlanmadь. „Keckenə dөnjam“qa, bөten tormьş xialьma qara tap tөşte. Yzemə birgən antьm bujьnca (sin anь jaxşь beləseŋ), min anda başqaca qala almьjm. Kitərgə məçbyrmen. Kyrəseŋ, jazmьşьm şulaj bulьrqa tieşter...

Sina barь ike ytenecem bar: berenecse, mine ezləmə, min jьraqqa kitəm. Əgər „keckenə dөnjam“nь bik saqьnsam, bəlki qararqa qajtьrmьn. Ikenecse, sin ireklesen, yz tormьşьŋnь teləgənecə qor. Ləkin, əgər də tormьşqa cьqarqa ujlasaŋ, qьzьbьz Zөhrə mində qalьrqa tieş. Balama ygi ata buluьn teləmim. „Keckenə dөnjam“nь saqla, ul minnən berdən ber istəlek bulьp Zөhrəgə qalьr. Tormьş itye avьr bulsa, ətigə mөraçəqət it. Ul sezgə jardəm itər. Sezgə baxetle tormьş telim.

Xuşьqьz!

Cьn kyŋeldən sinə səjyce, ytkən tormьş dustьŋ — Xəbibulla“.

Nəfisə xatnь qat-qat uqь. Kyzlərennən өzleksez jəş tamcьlarь aqa... Anьŋ aldьna basqan: — Ni eşlərgə? Qaja barьrqa?, — digən sorauqa çəvap taba almьj. Borcьlulan, nerva qaqşauьnnan xəlsezlənə, basьp torьrqa yzendə kөc tapmьj. Bua tөbenə, tegermən təgərməce janьna kilep utьrьp, tirən qajqьlь jьqa cuma... Tegermən təgərməceneŋ su aqьmь belən өzleksez əjlənyen, vaqtь-vaqtь belən təgərməceneŋ şьtьr-şьtьr itep kөjləngən milodiənь yzgərtyen, şarlavьqta gөzləp torqan su əjlənəseneŋ vaqtь-vaqtь belən aq kybeklər cəcep өskə qalqьp kityen, ul tьnьc tormьş aqьmьnьŋ qaj vaqtlarda kөtelməgəndə şulaj uq kinəttən tajpьluьn, ajrьm keşelərne, çəmqiətne mərxəmətsez jə upqьnqa, jə jalqьnqa saluь belən caqьştьra...

Ləkin hərber dulqьn, kөcle davьllar, çir tetrətkec qurqьnьc kytərelеşlər vaqtь belən basьlalar, janadan jəmle tьnьclьq tua... Xəbibullanьŋ xatьndaqь soŋqь səjy syzlərе də Nəfisədə kiləcəkkə ьşanьc, өmet tudьralar...

— Juq, juq, meŋ mərtəbə juq. Bez ajrьlьşьrqa tieş tygelbez. Bu barь kөtelməgən davьldan kytərelgən dulqьn qьna. Xəbibulla xəzer yze bulmasa da, monda bulqan hərber nərsədə anьŋ xezmətеn, anьŋ tьrьşcan qulь belən eşlənganen kyrəm. Xəbibulla, sin monda yzeŋneŋ jөrəgeŋne qaldьrdьŋ ... Juq, juq, sin kitmədeŋ, sin qajtьrsьŋ! Min sine kөtərmen, bөten bulqan məxəbbətem sində genə bulьr, — digən ujlar belən Nəfisə yzen tьnьclandьrьrqa teli. Aŋarda ire qajtacaqьna, kiləcəkkə ьşanьc tua, jəşlek өmetе өzelmi...

Nindi zur nərsə ul — өmet həm ьşanьc! ... Alar keşeneŋ bөten anьn, xərəkəten yzlərenə bujsьndьralar. Kiləcəkkə ьşanьp keşe bygenge avьr qəzap cigylərеn onьta, kiləcək belən tora başlьj. Өmet həm ьşanьc Nəfisəgə də kөc həm rux birələr. Irennən qalqan xuçalьqnь qarav, anь ysteryne Nəfisə yzeneŋ kөndəlek burьcь itep taba. — Irem qajtuqa barьsь da elektəgecə yz urnьnda bulьrqa. barьsь da elektəgecə cəcək atarqa tieşle. — dip ujlьj. Ul cьnnan da şulaj eş itə. Yzeneŋ bөten səjyen keckenə Zөhrəgə birə. avьr minutlarda aŋa qarap tьnьclana . . .

Şulaj ber-ber artlь kөnnər ytələr. Nəfisə kyŋlendə ire qajtuqa aŋar berər tөrle istəlek. sjurpriz xəzerləv kirək digən fiker tua. Bu fiker aŋa tьnьclьq birmi. Ul irtə. kiceŋ. tөnen nərsə eşlərgə. nindi istəlek xəzerlərgə dip baş vata . . . Kyp ujlaqannan soŋ, alar ylgəc tə kyp jөz jьllarqa istəlek bulьp qalьrlьq itep Xəbibullaqa taştan həjkəl salьrqa digən qərarqa kilə. Şəhərgə barьp ber skulptor belən səjləşə, aŋa yzeneŋ nindi həjkəl teləgənen aŋlata. Sigez ajdan soŋ həjkəl xəzer bula.

Menə sezneŋ kyz aldьqьzda buanьŋ ike jaqьnda ike həjkəl tora. Bu həjkəllərneŋ dөnjaqa kily tarixь həm „Serle tegermən“neŋ sere qьsqaca şunnan qibarət, — dip Səqit yzeneŋ ozьn syzen təmamlьj. Səqit tirəsenə çьlьşьp utьrqan jəşlərdə „Serle tegermən“ tarixьn tьŋlav hərberseneŋ kyŋlendə tөrle serle xislər tudьra . . .

Səqit bujavlarьn alьp yzeneŋ eşen dəvam itməkce bula. Ləkin hərber nərsəneŋ azaqьna qədəre qьzьqsьnucan Ajsьlu:

— Tuqta əle Səqit! Sin haman yzeŋneŋ rəsmeŋne genə beləsen. Bolajqьna bezdən barьber qotьla almassьŋ. Dəvamьn səjlə əle, nərsə belən betkəne bezne qьzьqsьndьra, — dip Səqitneŋ qulьnnan bujavlarьn alьp, anь janadan taşqa utьrttь.

— Səjlə, səjlə, — dip gөrləşep başqalar da Saniəneŋ teləgən takrarladьlar.

— Qajcan bu xatьn-qьzda ljubopьjtstvo digən nərsə betər inde. Alarqa ber syz əjtsəŋ, janadan un syz kөtələr, — dip Səqit qьzlardan kөlep aldь.

— Bezdən kөlgən bulasьŋ. Ə yzeŋneŋ rəsemgə tөşerəm digən bulьp aqaclьq arasьnnan xatьnqьzlarnьŋ su kergənnərеn kyzətep jөrgəneŋ belmisen, — dip barьsьnьŋ da qьcqьrьp kөlylərе astьnda Ajsьlu Səqitne şьpьrt kisep qujdь.

— Aj da moldest, jegetneŋ bornьn tөşerdeŋ!, — dip Saniə qocaqlap Ajsьlunь yzenə tarttь. Qьzlar cerkeldəşep kөlylərеn dəvam ittelər. Səqit qьzlarqa ypkələgən bulьp:

— Rəssam bulsaqьz, sez də astьrtьn qьna kyzəter idegez. Yzemneŋ kistem belən min tabiqətneŋ şuşь soqlanqьc pocmaqьnda bernicə sьlu qьznь da kertməkce idem. Minem — pozirovat' itegez, — diyemə haman rizalьqьqьznь birgənegez juq. Əgər eş alajqa kitsə, min sezneŋ alda ber şart qujam. Sez su kergəndə, sezdən bernicə nabrosok alьrqa qarşь kilməvegezgə vəqdə biryegezne başqalar aldьnda əjtegez. Juq isə sezgə ьşanьc bette, soŋraq-soŋraq dip ikence jьl aldьjsьz inde, — dip qьzlar belən janadan satulaşьrqa unajlь səbəp' taptь. Qьzlar bu syzlərne işetep, janadan cьrqьldaştьlar həm qolaqtan-qolaqqa yzara pьşьldaşqannan soŋ:

— Jarьj, jarьj tьnьclan, tөşerersеŋ, səjli başla! — dip kөleşep, berdəm çəvap birdelər. Səqit qьzlarqa barmaqь belən janap:

— Ləkin aldaştan bulmasьn, — dip „Serle tegermən“ tarixьn dəvam itte.

★

Xəbibulla yzeneŋ „keckenə dөnja“sьn taşlap kitkənnən soŋ tөrle şəhərlərdə jөri, eşləməgən eşe bulmьj: Qajьqьdan kyp ecygə salьşa. Ber nərsə də kyŋlenə jaqьn jatmьj, anьŋ tirən qajqьsьn basa almьj . . . „Keckenə dөnja“sь anь yzenə tarta. Ul xialьjqa əjlənə: Səqətlər bujь ytkən qөmeren, səjgən çiren iskə ala, tegermənе, buasь, Ө . . . . . jьlqasьnьŋ matur jarlarь, Zөhrəse, Nəfisə өndəge kebek kyz aldьna kilep basalar . . . Alar barьsь da Xəbibullanь kire caqьralar: — Qajt bezgə, janadan bergə rəxət jəşik. Monda barь tik sin genə çitmiseŋ, — dilər. Ber nicə mərtəbə qajtьrqa ujlap, əjberləren xəzerli, ləkin qorurlьqь anьŋ bu teləgennən janadan tuqtata . . . Avьr jalqьzlьq anь kөnnən kөn qatь basa başlьj. Yzeneŋ qajqьsь belən urtaqlaşьrlьq, anьŋ tojqьsьn aŋnarlьq jaqьn dus-işne taba almьj: Cittə genə, qailəneŋ ajrьm keşe өcen nindi qimmət bulusьna acьq təşenə. Ləkin qorurlьq, kire qajtudan qərləny anьŋ ecke teləgennən kөclerək bulьp cьqalar, anь jaqьzlьqta qalьrqa məçbyr itələr.

Kөnnərneŋ bersendə. ul qadət bujьnca şəhər citendəge keckenə ber sьraxanəgə kerə. Sьraxana təməke tөtene, avьr spirt ise. iserеklərneŋ qьcqьrьşьp səjləşylərе. cьrlarь belən gөrləp tora. Xəbibulla ber pocmaqta buş urьn tabьp. şunda utьra. Juan ofitsiant xatьnqa araqь həm sьra kitererge quşa. Ber-ber artlь bernicə rjymka araqь ecə. Eckən araqьdan başь əjlənə başlьj. jөrək januь basьlqan kebek bula. Başь aŋьraja. ajaqqullarь gəvdəsennən ajrьlqan kebek bula. Ajaqь qatь taş idənne sizmi. Yzen qajadьr ocqan. nindider tөpsez tirənnekkə tөşep barqan tөsle təja. jьş-jьş siskənep kitə. Başьn juqarь kytərep tirə jaqьna kyz salьp ala. Sьraxanədəge xalьqnьŋ ber tuqtavsьz tavьşlanularь arasьnnan. kinət „Xəbibulla buasь“, „Nəfisə“ digən syzlərne işetə . . . Bөten diqqəten çiьp. bu turьda səjləşycelərne ezli. Kyze. anьn өstəle belən jənəşə өstəldə. sьra ecep səjləşep utьrucь ike irgə tөşə Berse tanьş. qajdadьr kyrgən tөsle bula. Xəteren çiьp. anь qajda kyrgənlegen. kem ikənlegen iskə alьrqa tьrьşa. Diqqət belən ike irneŋ səjləşyen tьŋlьj başlьj. Aŋa tanьş tөsle bulqan taza jeget yzeneŋ kyrşesenə:

— Əgər də Nəfisəne kyrsəŋ. sin minem soŋqь jьlnь başьmnь juqaltьp qajqьrьp jөryemne aŋnar ideŋ. Andьj cibər xatьnnarnь ocratuь bik qiьn. Berence mərtəbə anь bua bujьnda avda jөrgəndə kyrgəc taŋ qəçəpkə qaldьm. sudan xur qьzь cьqtьmь əllə dip toram . . . Ləkin anьŋ jaŋqьrap torqan tavьşnь işety belən bu tөş tygel. өn ikənen aŋladьm. Şul kөnnən soŋ aŋa qaşьjq buldьm. Alar bujь bua tirəsendə tilmerep jөrdem. Tanьş bulmaqan aqac, tanьş bulmaqan suq-

Məskəv şəhərendəge 2 nce məcetneŋ ecke kyrneşe

maq juq ide. Ləkin Nəfisə miŋa jaqьn kilməde, ozaq səjləşydən tartьndь. Qişьq minem tьnьc joqьmnь aldь, kyz aldьmnan Nəfisəne juqalta almadьm. Ber kenne xat jazьp, kic kyreşergə caqьrdьm. Nəfisə kilde ... Ləkiŋ ul: — Kitegez, kitegez, minem balam, irem bar. Min sezne səjə almьjm, zinhar kitegez!, — dip kire ejenə jegerde, minem aqtьq ьşanьcьmnь ezde. Qьzqanьcqa qarşь yzem genə bəxetsez bulьp qalmadьm. Səjgən Nəfisə də, anьŋ ire də bəxetsezlər... Ire bezneŋ kyreşyne kennəşep betenləjgə qailəsen taşlap kitkən. Şulaj itep min alarnьŋ qailə tormьşьnьŋ çimerelyenə səbəpce buldьm... Ire kitkəc bernicə mərtəbə xat jazdьm, ləkin beten xatlarьma ber qьsqa qьna çəvap aldьm. Menə tьŋla!, — dip kesəsennən Nəfisəneŋ xatьn alьp uqi:

„Şakir!

Min sezgə aculanqan dip ujlamaqьz. Ike ara aŋlaşьlmavlьqta barь tik min yzem genə qəjeple, min ecraşuqa cьqarqa tieş tygel idem. Xəzer min jalqьz... Ləkin Xəbibullanьŋ jaŋadan kire qajtuьna min ber genə minutqa da ьşanьçьmnь ezgənem juq. Ul yzeneŋ səjgən qailəsenə, səjgən „keckenə denjasь"na qajtacaq. Min anь sabьrlьq belən kətəm.

Ontьqьz mine! Sez jəş əle, beten tormьşьqьz alda.

Sezgə bəxetle tormьş teləp — Nəfisə".

Bu syzlərne işetep Xəbibulla şaq qata. Isryennən ajnьj. Xatnь uqucь jegetneŋ kem buluь xəzer anьŋ ecen şiksez acьq bula. Şatlьqtan jerəge çitezrək tibə, kykrəgenə sьjmьj... Ul qalqan araqьsьn ecmi, jegetkə yzeneŋ kem ikənen beldermicə, sьraxanədən cьqьp kitə. Şul kenne yk „keckenə denjasь"na, səjgən qailəse janьna qajtьrqa julqa cьqa.

Bu saf jerəkle ike keşeneŋ qalqan tormьşь cьn bəxet ecendə ytə... — dip Səqit yzeneŋ syzen beterde. Xikəjə ectəlegen ontьlьp tьŋlavcьlar Səqitneŋ səjləp betkənen sizmədelər. Ber kem də endəşməde. Barьsьnьŋ da diqqəte Səqittə buldь.

— Nərsə taqь avzьqьznь actьqьz? Çitər inde kyp səjlədem. Kyrəsez, romannardaqь kebek, məxəbbət ecen aqulanu, atьlular kebek vaqiqələr bik qadi genə betə. Min yz burьcьmnь ytədem. Xəzer cirat sezdə. Əjdəgez, su kerergə!, — dip, başqalar anь-monь sizgənce molbertьn, bujavlarьn alьp, ul kiməgə utьrdь. Saniə Səqitneŋ kiməgə utьrqanьn kyrep, aŋa taba jegerde:

— Səqit, tuqta, mine də utьrt!, — dip kiməgə utьrmaqcь buldь.

— Aşьqmaqьz, aqqoşlar! Başta birgən vəqdəgezne ytəgez, annarь kimədə jezərsez, — dip, Saniə jar bujьna kilep çitkəc tə, səqit kelep kiməne su ecenə etərde. — Xuş bulьqьz! — dip aŋa qulьn bolqadь.

Saniə, Səqitneŋ matur səjləven soqlanьp tьŋlaqannan soŋ, ikəve genə qalьp aŋa çьlь syzlər əjtergə ujlap kiməgə utьrmaqcь bulqan ide. Səqit kiməgə utьrtmaqac, ul ypkələp aŋa arqasь belən borьldь. Acuьnnan ni eşlərgə belmi barmaqlarьn teşli başladь. Anьŋ artьnnan kyzətep torqan Ajsьlu, başqalarqa kyz qьsьp:

— Uxozor digen inde, qьzьn taşladь da kitte, — dip utqa maj salьp çibərde.

— Qaja barsaŋ da şul rəsme ecen ylə inde. Kyrəsezme, utravqa yzeneŋ kyzəty punktьna kitte. Bezneŋ su kergənne teşerməkce bula. Xəzer acu itep barmьjm, — dip Saniə tьrьrcьna başladь. Ajsьlu Saniəneŋ tiz ypkələvcən qadəten belep, anь tьnьclandьrьrqa aşьqtь. Saniəne qocaqladь, jəş balanь kejləgən kebek, maŋlajьnnan ybep:

— Şajarьp qьna əjtəm. Ul bez barqancь yzenə rəsem teşery ecen çajlь urьn xəzerlərgə aşьqa. Əjdə, yzen taqь qьzьq itik əle, — dip Saniəneŋ qolaqьna nider pьşьldadь. Qьzlar qocaqlaşьp, jarnьŋ şul jaqьnnan, Səqit kitkən jaqqa jynəldelər. Alar artьnnan Qəjaz belən Fərit tə bara başlaqannar ide, ləkin Ajsьlu:

— Ə sez qaja barasьz?! Monda şəhər pləze tygel, jarnьŋ ikence jaqьnda da sezgə urьn çitər, — dip alarnь kire bordь. Qьzlar:

— Qara, suqa bata kyrməgez! Bata başlasaqьz bezne jardəmgə caqьrьqьz, — dip keleşep jar bujьnnan jegerdelər...

— Kyrəseŋme, qьzlar bezne nicek ciləkkə utьrttьlar, — dip Qəjaz Fəritneŋ çilkəsenə suqtь.

— Əjje tuqan! Min əle nigə Səqit kebek rəssam bulmadьm ikən dip ykenep qujdьm, — dip Fərit kyzen utravqa saldь...

(Dəvamь bar)

Eşce batalionьndaqь legioncьlar buş vaqьtlarьn kyŋelle ytkərələr

„Cit element"

Ətiem baj-xoquqsьzqa kyrə,
Məktəplərdən mine qaqtьlar.
Qaja barsam, qajda jeresəm də
„Cit elemint" ismen taqtьlar.

Şuşь isem, qara jurqan bulьp,
Jəşlegemə minem qaplandь.
Qajda barsam, javьz jьrtqьc bulьp,
Teş ьrzajtьp miŋa atlandь.

Qьzьl Qaqşaj digən urmanlьqqa
Un dyrt jəştə kecləp ilttelər.
— Menə buşь — siŋa şkol! — dip,
Zemlənkəgə kiterep kerttelər.

Nilər genə kyrde jəş jerəgem
Bu qotocqьc qara urmanda.
Aju, byre jergən urьnnarda
Çir idəngə jatьp qunqanda.

Ozaq cьdav memkin tygel ide,
Qarif belən ikəv azaqtan
Jartь təndə torьp, şьpьrt qьna
Cьqьp qactьq qəber-qəzaptan.

Qara cьrşь, narat urmanьnda
Tene-kene jergəc adaşьp.
Kilep cьqtьq julqa, xəldən tajьp,
Jortnь kyrer ecen sataşьp.

Çəfa ciktem. „cit elemint" ismen
Kecləp alar buqac bilemə.
Jəştəşlərem uqi məktəplərdə,
Min xoquqsьz tuqan ilemə.

Savbullaşьp qəziz ənkəm belən
Cьqьp kittem jьraq illərgə.
Səjgən ətkəm. nicek qulьn qьsьjm!?
Sin bit inde kyptən termədə . ..

Bəjdən qacqan kiek kebek captьm,
Buldьm jьraq Tajga, səxrada . . .
Şaq ta qattьm. şuşь javьz isem
Barьp çitkən ikən anda da.

Kyp tьrьştьm jaqtь kyrer ecen,
Acьp kerdem zavod işegen.
Anda ozaq eşləp bulmadь şul,
Tərmə suzdь mixnət bişegen.

Suqьş cьqtь, min qotьldьm,
Xoquq aldьm xəzer ylərgə!
Kyrgən çəzalarnь, çəfalarnь
Qanьm belən kirək tylərgə.

Octьm estən bolьtlardan da,
„Cit elemint" isme kyŋlemdə.
Birgən isem deres bulqan ikən,
Menə bygen jəşim cit ildə!

Xoquqьm bar bygen eş eşlərgə,
Kejlim, çьrlьjm jerək serləren.
Kyrəseŋme, bygen şaqir kebek
Doşmanьmnan qurьqmьj tirgədem!?

Caqьştьrsaq bygenge ken belən
Ytkəndəge minem tarixnь.
Min əsirdə disəm, kem ьşanьr,
— Aldьj, — dierlər, — bezne —
xalьqnь.

Əjter alar: — Jeze sarь tygel,
Aşxanədə eşləp jatqandьr.
Jə bulmasa, bik baj skladta
Xalьq milken urlap satqandьr.

Juq. min əsirdə bygen,
Ləkin urlap aşxanədə aşap jəşəmim.
Cit elemint. ləkin Qaqşajda da,
Jyeş zemlənkədə də jəşəmim.

Yzemne xis itəmen jəş jegettəj.
Henər məktəbendə şikelle.
Ejrənəmen terle eş eşlərgə.
Buş vaqьtlar ytə kyŋelle.

Matur qьzlar kisəm aqactan min,
At. sьjьrlar. kiek-filləren.
— Qajda ejrəndeŋ? — dilər. — Əsirdə!
— dim.

Cьqaralar duslar telləren . . .

Miŋa xəzer: — Ul. xudoznik! — dilər,
Belmim. nikter şaqir dimilər.
Jerək zarьn kejləp səjlim ic,
Əllə juqsa. cьŋlap belmilər.

Telem jarlь. kyŋlem baj bulsa da,
Syz dulqьnь tigez aqa almьj.
Xis-moŋnarьn gyzəl çemlə itep,
Tupas barmaq tezep jazalmьj.

Şomartьrmьn. şiksez. barmaqьmnь
Kyŋlem zarьn — moŋnь calьrlьq.
Telem qьlcьn ytkərtermen əle
Bel'şeviknьŋ mujnьn cabarlьq.

Ismem bulsьn. əjdə, gel modelist!
Eşlim sezgə xial qьzlarьn.
Çьrьm belən jəhyd jarasьna
Sibə torьjm yeem tozlarьn.

Min ьşanam. qajcan bulsa da ber
Xər irekle keşe bulьrmьn.
Şul caqьnda jaqtь kennər kyrgəc,
Modelistan şaqir bulьrmьn.

M. Qəbduşi

Cabatam

Əj cabatam. sineŋ bejek ismeŋ
Əle də saqlьjm kyŋlem tyrendə.
Ypkələmə miŋa: — Taşladь. — dip.
Sin jerisen haman kyŋlemdə.

Sine kigən kileş. kolxoz „tezedek".
Bişjьllьqnь „dyrttə" tutьrdьq.
Sine kigən kileş „kulak" bulьp.
Tərmələrgə kerep utьrdьq.

Sine kiep Seber dalasь aşa
Kamcatkaqa caqlь atladьq.
Salqьnnarqa tuŋdьq. actan ylep.
Qara tufraq belən qaplandьq.

Sine kiep traktorqa utьrьp.
Çirlər bozdьq kolxoz qьrьnda.
„Sjezd"larqa bardьq. „orden" taqtьq.
Sine kiep Maskav julьnda.

Sineŋ aqcan belən zajom aldьq.
Başqa salьmnarnь tylədek.
Çьlьşta kolxoz klubьnda
Sineŋ xaqta doklad səjlədek.

Kerəştə də buldьŋ. tezeleştə də
Bik kirəkle zattan sanaldьŋ.
Sovet belən nьq „bəjlənеş" tottьŋ
Planqa da kerden. qaraldьŋ.

Ismeŋne belə Stalin da.
Xezmətennən. bəlkem. kyz jommas.
Amerikaqa suqьş burьcьna
Sineŋ aqcan birer ojalmas.

Qəskərenə inde pogon taqtь,
Ozaqlamas sine kiderer:
— Kecləp tygel. əmma məçbyr, dip,
Çiny bezneŋ qulda! — diderer.

Kyz aldьmda əle də bygengedəj
Atam qartnьŋ atlap baruь.
Actan ylməs ecen qьz-qьz kilep,
Çilkəsendə jykə taşuь.

Jykəse də anьŋ irek tygel,
Kyrep qalsa, şunda uq totalar.
Avьl sovetь. annan məxkəməgə,
Tərmə belən tamrьn „qorьtalar".

Xətrendəder. başta yrgən caqta,
Bik butalcьq kebek kyrenden.
Ə soŋьnnan qulьm teşengəcten,
Tik yzeŋnən-yzeŋ yrelden.

Tьrьşlьqьm belən sine ejrəndem,
Sələtlegem belən yrə aldьm.
Jəşəv ecen zur dərt birep jandьm,
Sineŋ belən tormьş kyrə aldьm.

Əle də bulsa, bezneŋ jerəklərdə
Jəşəv dərte. xise synməgən.
Cenki bezgə Təŋre betə torqan,
Synə torqan quət birməgən.

Bezneŋ quət. şundьj kecle quət,
Şul quəttən kire qajtmьjbьz.
Bez çinaldьq Hitler tirəsenə,
Milli azatlьqnь xaqlьjbьz.

Əj sez. rajkomnьŋ satlьq vəkilləre!
— Suqьş bara! — dip jəşərgə.
Cabata sattьrьp mesken xalьqtan
Salьm tylətəsez xəzer də...

Ə bez monda seznen estegezgə
Çəvap ecen kecləр tuplьjbьz.
Jəhydilər kebek aldaşmьjbьz.
„Qorь quldan alap suqmьjbьz".

Million jerək, million kyzdən qarap,
Qьlьc qajrьj. kecen arttьra.
Min də qajrьjm qьlьc, ytken qьlьc,
Actan ylgən tollar xaqьna.

Beləsezder, ənə beten millət
Qoral belən sezgə taşlana!
Kommunizm ava çimerelə.
Milli azatlьq, xerlek başlana!

Fatьjx Kamaj

Jaralılar turında qajqırtu

Jevropa kencьqьşnьn bernicə meŋ kilometlarьna suzьlqan buşlьqlarьnda ec jьldan birle dəvam itkən qanlь kerəş — yzenen tep ectəlege belən beten mədəni keşelek denjasьnьn iŋ javьz həm qurqьnьc doşmanь bulqan jəhyd-bol'şevizmqa qarşь jynəltelgən. Bol'şevizm çimerelye, Stalin diktaturasьnьn taraluь həm axьrdan juq itelye belən betəcək bu maqtavlь kerəşne german xalqь həm anьn danlьqlь qəskəre genə alьp barmьj. Ə bəlki german xalqь belən berlektə həm anьn dahi çitəkcelegendə, yzenen milli azatlьqьn, bernicə meŋ jьllьq mədəniəten, tarixьn, vatanьn səjgən beten aldьnqь Jevropa xalqь da alьp bara. Kapitalistlarsьz, jəhyd-bol'şeviklarsьz tezeləcək jaŋa Jevropa tormьşь ecen kerəşyce bu xalьqlar arasьnda qasьrlardan birle elek Romanoflar qul astьnda, ə xəzer beten denja jəhydcelegenen aldьnqь safь bulqan bol'şevizm izyendə ciksez avьr qəzap cigyce kencьqьş xalьqlarь da bar. Yz illəren, yz millətləren bol'şevizm qollьqьnnan məngelekkə azat ity ecen german soldatь belən ber safta, çilkəne çilkəgə terəp suqьşucь kencьqьş xalьqlarьnьn kin suqьş qьrlarьnda kyrsətkən batьrlьqlarьn bygen beten denja belə. Bu batьrlьqlar juqarь komandalьqnьn məqlumatlarьnda da bernicə tapqьrlar kyrsətelep ytelde həm kyp kenə başqa tarixi dokumentlarda da qəjet itelde.

Kencьqьş kynellelərен, kyrsətkən batьrlьqlarь ecen, german ordennarь belən byləkləv həm alarnь, xərbi ajьrmlьq bilgeləren jertylərendə, german soldatlarь belən tigezləv turьndaqь german juqarь komandalьqь qərarlarь — kencьqьş kynelleləreneн bol'şevizmqa qarşь batьrlarca həm tulь birelgənlek belən suqьşularьn acьq kyrsətyce dəlillər.

German xalqь həm anьn maqtavlь çinelməs qəskəre qajət tə zur ostalьq belən suqьşa belgən kebek, yzenen batьr suqьşcьlarь suqьş saflarьnnan vaqьtlьca cьqqan caqlarda, alarqa atalarca tirən qajqьrtucanlьq belən tieşle jardəmne qəçəp osta itep ojьştьra da belə.

Jaralь kynellelər ecen K. şəhərendəge şifaxanədə 21 nce apreldə zur bəjrəm uzdьrьluь turьnda bez gəzitəbeznen 17 nce sanьnda jazьp ytkən idek. Şundьj uq bəjrəm kyptən tygel genə tenjaq Germaniədə urьnnaşqan Ş. şəhərendəge şifaxanədə də uzdьrьldь. Andaqь yrnək tərtipkə, tazalьq, paklьqqa, jaralь kynellelərgə kyrsətelə torqan tərbiəgə, tip jardəmenə qarьjsьn da — iseŋ kitə. German xalqь suqьşa da, suqьşcьlarьna qəder, xermət kyrsətə də belə. Moŋa nicek soqlanmьjca qala alasьŋ! Alaj qьna da tygel: suqьş qьrlarьnda alqan jaralarь səbəple, qəskər safьnnan cьqqan suqьşcьlarьna jaŋa henərlər ejrəty eşe də qajət tə zur ostalьq belən ojьştьrьlqan. Şulaj itep bu suqьşcьlar tьnьc xezmətkə kycerelələr.

Ş. şəhərendəge şifaxanədə uzdьrьlqan bəjrəm — jaralь kynellelərnen tьnьc xezmətkə kycerelylərenə baqьşlanqan ide. Şul unaj belən suqьş qьrlarьnda kyrsətkən batьrlьqlarь ecen 100 dən artьq jaralьlar german ordennarь belən byləklendelər.

Irekseздən, suqьş qьrьnьn tege jaqьnda bulqan tormьş həm bol'şeviklarnьn suqьşcьlarьna qaraşlarь kyz aldьna kilep basa. Stalin həm denja jəhydcelegenen fajdalarьn, alarnьn xakimiəten saqlav ecen jaralanqan qьzьl suqьşcьlarnьn tip həm maddi jardəmenen qajət tə nacar qujьluь, alarqa tanьlqan Sovet tyrəcelege aşa tərbiə kyrsətelye nətiçəsendə qemerlekkə imgənep qərip bulьp qalularь iskə teşə.

Ut belən su kebek, ber-berenə qapma qarşь bulqan bu ike denjanь caqьştьrasьn da, Jevropa kencьqьşьnda ec jьldan birle dəvam itkən qanlь kerəşnen beten bejeklegen, zurlьqьn taqьn da tulьraq həm tirənerək aŋlьjsьn. Şunьn ecen də bol'şevizmnьn betəcəgenə, dəvləteleknen fəqət Sovet tezməse genə tudьra alqan acьq, jalanqaclьq həm belgenleknen betəcəgenə nьqьraq ьşanasьn. Çinycelər bulьp, tuqan illərgə qajtacaqьbьzqa bulqan emetlər çьlьsьnda izge kerəşne dəvam itterəsen!

Y. Nauruz

Tuzdьrьlqan desant

Amerikalьlar kyptən tygel genə, janadan ike mərtəbə, Jaŋa Gvinej jarlarьna qəskər teşerergə teləp qaradьlar. Ləkin japonnar ber polk camasь qəskər kece belən Amerika byleklərен tuzdьrьp, alarnь diŋgezgə qudьlar. Şuşь vaqьtta amerikalьlarnьn ber torped kiməsen batьrdьlar. Desant qəskərlərennən 500 keşe ytereldе.

yteryce bol'şeviklar aldьnda baş iərgə məçbyr buldь. Cenki alarca, Germaniə həm anьn berektəşləre Sovetlar berlegennən başqa çinelə almajacaq. Şunlьqtan Sovetnen fronttaqь hərber „unьşь" alar ecen juatqьc.

Şulaj da, Angliəgə yz imperiəsenen kartasьna qararqa turь kilə. Sovetlar Jevropanь ala qalsa, Angliə nicek son yz çiren saqlap qala ala? Əgər Sovet qəskəre Kale, Oslo jaki Narvikqa, hind julьndaqь beten kenjaq Aziənen bujlarьna çitməgəndə, bol'şeviklarnьn beten denjanь bilərgə teləgən omtьlьşlarьnnan betenləj ximajasьz xəldə qalacaq. Şulaj bulqac, Britan imperiəse beten denja kyləmendə quətlek bilgesen juqaltacaq. Bol'şeviklar quətenen artuь, şul camada uq Olь Britaniə quətenen kimyen aŋlata. Amerikalьlarnьn hərber unьşь Japoniə həm Germaniəne genə borcьp qalmьj, şul caqlь uq Olь Britaniəne də borcьjacaq. Doşman jaqlarьnnan kilgən xəbərlərgə qaraqanda, yz tiresen saqlap qalьr ecen, tьnьclьq konferensiəsendə rəislek urnьn alьr ecen alarnьn hərberse tajaqnьn avьr başьn ikencesenə tottьrьrqa tьrьşa. Stalin taləp itkən ikence fronttan baş tartu ecen, Amerika belən Angliə, Stalinnь nindi genə jullar belən bulsa da tьnьclandьrьrqa teləp, men terle səbəplər taba alalar. Ber-beren alar, nicek kenə bulmasьn, aldarqa tьrьşalar. Şuşьlaj bulьrqa da memkin, doşman jaqьnda torqan ber məmləkət, yzen çitərlek kecle sanap, ber ken şuşь cualqan tejenne qьlьcь belən cabьp ezəcək. Bol'şeviklar bu rol'də yzləren kyrergə telilər. Hər xəldə, inglizlər ecen ber nərsə belən də caqьştьrmaslьq kelkele-façiqale xəllər xəzerləngən. Alarnьn suqьşta otьlularь yzlərenədə bilgele.

Deresendə, doşman jaqьnda tirən jarьqlar xasil bulalar. Suqьş ni caqlь ozaqqa suzьlmasьn, şul caqlь alar arasьndaqь qarşьlьq arta.

Jevropada isə monьn kirese. Monda xalьqlar yzlərenen berektəşlərenə nьqraq berləşələr, nьqraq ojьşalar. Cenki anda alar jaqlarqa tieş bulqan qomumi telək bar, alar kerəşə torqan qomumi maqsat bar. Kerəş ni qədər ozaqqa suzьlsa, şul qədər, hic şiksez, Jevropadaqь millətlərnen berdəmlege nьq bulacaq!

Xərbi ejrənylərdə. Kerəş qьzqannan qьzdь...

Foto: Uffz. Philipps

Jalqan həm xianətcelek

Pol'şanьn mehaçirlektəge qəskərenen baş komandirь Sosnovski, jaqьn kencьqьşta altь atna jergənnən son, general Əjzenhover belən ocraşqannar. Həm ul Londonqa qajtqac, Pol'şanьn mehaçir xekymətenə doklad jasaqan. Dokladьnda ul, urьs mehaçirləre Sovet xekyməte vəkilləreннən patşa armiəsendə qajda həm qajcan eşləvləre turьnda soralqan həm qьzьl armiəgə kerergə təqdim itelgən ajrьm blankьlar alqannar dip belderə. Estəmə aŋlatmalar belən şundьj uq təqdim Pol'şa ofitserlarьna da birelgən. Sovet xekyməte çinə qalsa, Pol'şa armiəsenen mestəqil bulьp jəşəvenə ber nindi də ьşanьc juq ikəne belderelgən.

Poləklərgə həm də urьslarqa bu turьda ujlav ecen dyrt ken vaqьt birelgən. Əgər də baş tartucьlar bulsa hər ikəve də zakonnan tьş itep iqlan iteləcəklər. Sovetlarnьn yzlərenen ... „xalьq doşmannarьn" juq itylərе həm sovetlar çingən təqdirdə, alar cit illərdə də juq iteləcəklər dip iskə alьndь.

Sosnovski yzenen dokladьnda, Sovet propagandistlarьnьn Pol'şa soldatlarь arasьnda endəv kəqəzlərе taratьp, komandalьqtan Pol'şa ofitserlarьn alьp taşlarqa təqdim itylərен kyrsətə. Sovetqa qarşь fikerdə bulqan ofitserlarnьn ezsez juqalularь turьndaqь ec vaqiqə rəsmi rəveştə dereslengən. Şuşь səbəplər bujьnca polək həm mehaçir urьslar kenjaq Amerikanьn jaqьn kencьqьştaqь ikeelərenə, Sovet ilcelege juq məmləkətlərgə kitərgə memkinlek birune sorap kyp sanda qərizalar jazqannar.

Angliədə də urьs mehaçirləre „taratьlqan" kominternnьn jəşren eşlərennən qurqьp citkə cьqьp kitərgə omtьlalar, ləkin inglizlər alarqa Angliədən kitərgə qarşьlьq kyrsətələr.

Angliəneŋ dyrtence hindlelər armiəse urap alьnqan

Japoniə komandalьqьnьn 17 nce majda xəbər ityenə qaraqanda, Infal rajonьnda japon qəskərlərenen xərəkət itylərе nətiçəsendə Angliənen 4 nce hindlelər armiəse urap alьnqan. Beten jullar japonnar tarafьnnan kiselgən. Inglizlər bəjlənešne barь tik ocqьclar jardəme belən genə totalar. Şunlьqtan, qəskərləren çitərlek sanda azьq-telək həm qoral belən tə'min itə almьjlar. Jaqu nərsələre çiteşməv səbəple suqьş qьrьnda zararlanmaqan tank həm jek maşinalarьn taşlap kitərgə məçbyr bulalar. Inglizlər qəskərne havadan tə'min ity ecen kyp kec qujalar, ləkin alarnьn bu caralarьna japonnarnьn xərəkət ityce ocqьclarь zur qiьnlьqlar tudьralar.

„Patriarx" Sergineŋ y'eme

Kyptən tygel genə TASS agentlьqь, „patriarx" itep iqlan itelgən Serginen Məskəvdə ylye turьnda xəbər itte. Bol'şeviklarnьn məqlumatlarьna qaraqanda Sergi 78 jəşendə həm mi paralicennən ylgən.

Stalin, Sergine patriarx itkən bulьp, yzenen cirkəvgə qarşь bulqan eiekke səjasəten əzye turьnda beten denjada ber tə'sir qaldьrьrqa mataştь.

Bol'şevizm turьnda general Franko

Alikantta Falanganьn suqьşcan fikerdəşləre çьlьşьnda cьqьp səjləgəndə generalissimus Franko bol'şevizmnь tybəndəgecə sьjfatladь:

„Ispaniə yz tufraqьnda Ceka belən bol'şevik komissarlarь buludan çitərlek dərəçədə zararlandь. Bez kommunizm nərsə ikənlege turьnda yzebezgə jaxşь xisap birəbez. Ul ber SSSR nьn qьna idarə rəveşe həm səjasi qaraşь bulmьjca, iŋ elek ul başqa illərdəge tьnьclьq həm tərtipkə qarşь jynəltelgən inqilabi ideja. Menə ni ecen bezne kynelsez cьnbarlьq hər vaqьtta da saq bulьrqa məçbyr itə. Beznen arabьzdan „Zəŋgər diviziə" saflarьnda SSSR da bulqannarьbьz marksistlar tarafьnnan qol itelgən Sovet xalqьnьn bəxetsezlege həm də izelye kyləme zurlьqьna ьşana aldь. Alar kem də bulsa başqalarqa qaraqanda bol'şeviklarnьn jalqan həm aldavlarь zurlьqьn əjtə alalar".

Jaŋa Italiə qəskəre

Rimnən Şvetsariə telegraf agentlьqьnьn xəbər ityenə qaraqanda, jaŋa çemhyriət Italiə qəskərenen 400 000 nən artьqraq jəş soldatlarь xəzergə kendə tizlətelgən xərbi ejrəny ytkənnər. Bu sanqa Egej utravlarьnda, Nettuno belən Kassinoda suqьşucь həm Fransiədə bulqan 60 000 soldat kermi.

Neapoldə tiftən ylələr

Fevral ajьnda Neapoldə həm anьn tirə-jynendə, amerikalьlar belən kergən timgeiie tiftən, 7000 keşe ylgən. Kyp sandaqь ylyceleknе, grazdanlьq həm xərbi vlastlarnьn tifkə qarşь kerəşə alьrlьq materiallarь bulmavdan kilep cьqqan dip aŋlatьrqa kirək.

Aprel ajьnda ylycelər sanь 15 000 gə çitkən.

Çavaplь redaktor leg. Qlam Qəliet.
Tatarische Zeitung „Idel-Ural"
Berlin W 7, Dorotheenstraße 64
Druck: Deutscher Verlag, Berlin.

Атăл-Урал

№ 12 | „Idel-Ural“ хаçатăн чăвашла хушăмĕ | 27. Май 1944

Легионçăсемпе нимĕç салтакĕсем хушшинчи туслăха ӳстерер. Татăклă вăхăт çывхарса килнĕ чух иккĕленми çирĕп пулар

Легион çулпуçĕн уйрăм приказĕ

Дивизи приказĕ тăрăх май уйăхĕн 12-мĕш кунĕнче Атăл-Урал легионĕн командирĕ подполковник барон фон Зеккендорф Аслă штаба куçарăнчĕ. Ун вырăнне легионпа командăлăва ритмайстер Келле илчĕ.

Дивизи приказĕ тăрăх пайанхи кун Атăл-Тутар легионĕн командăлуне ритмайстер Келлене паратăп.

Эпĕ хам Аслă штабăн ирĕкçар уйрăмĕсен командăлу пайне куçарăнтăм.

Урăх ĕçе куçарнипе манăн Легионри икĕ çула йахăнхи ĕçĕм вĕçленчĕ.

Нимĕç йулташсемпе те, çавăн пекех тутар йулташсемпе те эпĕ йывăррăн уйрăлатăп.

Легиона унăн çĕнĕ командăлăвĕнче çутă та мухтавлă пуласлăх, кашнине уйрăм — нумай салтакла телей сĕнетĕп.

Сывă пултăр Атăл-Тутар легионĕ!

Подполковник барон фон Зеккендорф.

Хĕвелтухăç ĕçлекенĕсемшĕн çĕнĕ лайăхлату

⊙ Германинче ĕçлекен хĕвелтухăç сыннисене ĕçукçи илес тĕлĕшпе Германинчи ытти çĕршыв сыннисемпе пĕр танлăха тăратнă хыççăн, малалла майĕпен ытти çăмăллăхсем кĕрсĕ пыраççĕ. Кавказ тата ытти тĕрĕкле халăксене халĕ ОСТ палла вĕçерме ирĕкленĕ.

Нимĕç предприйатийĕсенче ĕçлекен хĕвелтухăç сыннисем хăйсен тăрăшуллă ĕçĕпе вĕсем большевиклăха хирĕç кĕрешекен çар ĕретне тăнине, вĕсем хăйсен тивĕçлĕхне фронтри ирĕкçар сыннисем пек пурнăçланине кăтартрĕç. Çавăнпа асăннă паллăран хăтарни — арçын тата хĕрарăм ĕçлекенсем большевиклăх синчен йулашки сĕнтерӳ валли хĕçпăшал туптаса хăйсен çĕршывĕсене хăтарасшăн кĕрешнине нимĕç тӳрелĕхĕ хапăлласа йышăнни пулать.

Çакăнтан малалла палăрать: тĕрĕкле тата кавказ халăхĕсен ĕçлекенĕсем пур йенĕпе те Германинчи ытти çĕршыв сыннисемпе танлашрĕç. Сăмахран, вĕсене нимĕçле киносене, гостиницăсене кĕме ирĕк панă.

Нимĕç пословици калать: «Тутăсем тĕрлĕрен пулаççĕ». Хĕвелтухăç сыннисене нимĕç симисен йеркине хăнăхма йывăр. Çавăнпа малашне симе тĕлĕшĕпе, халăх апачĕ сине пăхса, вĕсем килте вĕреннĕ апата ӳстерсе пама, сав вăхăтра кăмăла кайман апата чакармалла тунă. Чăн, пиллĕкмĕш çул вăрçă пынă чух мирлĕ вăхăтра тума пултарнă майсене пама тата практикăлла социализма тивĕçлĕ кăтартусем тума çук. Халĕ нимĕç ĕçлекенĕ хăй те вăрçă пирки пулакан чылай йывăрлăхсене курать. Сывлăшла терророа суртсăр-йĕрсĕр тăрса йулать. Çавăнпа вăл тăван çăршывран уйрăлса инçетре пурнакан хĕвелтухăç ĕçлекенĕн пурнăçĕ мĕнле иккĕнне лайăх пĕлет.

Хĕвелтухăç ĕçлекенĕсен пурнăçне илсен, Германи 5-мĕш çул вăрçă вăрснине манмалла мар. Çавна пĕлсен сех тĕрĕс масштаб тупса, йеврейсен тытăмĕ... ырăкан Совет Сойузĕнчи теорилле социализмпа нимĕссен кашни ĕçлекеншĕн тивĕçлĕ тăрăшăвĕ хушшинчи уйрăма уйăрса илме пулать.

Çаксенчен ирĕкçар сынни пĕлмелле: нимĕç салтакĕпе нимĕç ĕçлекенĕ нимĕç çĕнтерĕвĕшĕн анчах мар, большевиклăха хирĕç кĕрешме Германипе килĕшӳ тунă халăхсен телейлĕ пуласлăхĕшĕн те çапăçаççĕ. Ирĕкçар сынни шăллĕ-йămăкĕсен пурнăç меслечĕсем лайăхланса пыраççĕ. Тĕрĕслĕх сине никĕсленнĕ кăтăртусем парсан, хăш-пĕр пĕлĕнмесĕр тăнă ăнсăртлăхсем те хăвăрт майлашăнмалла.

Гитлĕрла çамрăк

«Пăхăр асăрхăр, танлаштарăр! Курнă-и эсир хăçан та пулин нимĕç хулин урамĕнче сĕтĕк йĕмлĕ, варланчăк, çăвăнман, пирус тĕпĕ ĕмекен ачана?

Тĕлпулнă-и эсир кунта ачасен хулиганлăхне?

Курнă-и эсир пĕрре те пулин чарусăр ача?

Эпĕ йаланах пĕр ответ илетĕп: «Вара, ку чăнах та çапла-ске. Кунта иртӳллĕх çук, хулиганлăх та çук, çук туртакан ачасем, çук ватă питлĕ çамрăксем».

Ма капла ку?

Мĕншĕн тесен, сĕнĕ Германинче чи хисеплĕ, чи пĕрремĕш вырăнта семйе — национал-социализмла патшалăхăн пĕрремĕш йаччейки лартăннă.

Мĕншĕн тесен семйене шкул пулăшать. Вĕсемпе пĕрле пулас сынна хăнăхтарас проблемăна «Гитлĕрла çамрăксен» организацийĕ ĕçлет.

Кам пĕлмест пиртен ăна, кам курман?

Германин хăть те мĕнле хулин хăть те мĕнле урамĕнче те, трамвайăн кашни вакунĕнче те куратăр эсир сяв çăмăл, тирпейлĕ, сарă кăпе çапни синче хура вискĕтеслĕхлĕ арçын йе хĕрачасене.

«Гитлĕрла çамрăксен» организацийĕ Германин пĕтĕм çамрăкĕсене пĕрлештерет. Унăн тĕллевĕпе лозунгĕ — «Нацишĕн ĕçлӳ».

Организацин ĕçĕсен йĕрки анлă тата нумай йенлĕ: спорт, сӳревсем, лагĕрсем, пăшал перӳ, строй. Тата чăн, ĕçлĕ, вăй ситнĕ таран тăван çĕршыва пулăшни.

Вăл пулăшу кивĕ-сĕтĕк пухассисенче хутшăннинче йе урампа кружок пухăнăвĕсенче сех мар. Вăл та усăллă ĕç, анчах пайан кун вăрçă нимĕç çамрăкĕсен умне çĕнĕ, пысăк задачăсем лартрĕ. Самахран: сывлăшла сыхлав пайĕсен сумĕпчи пулăшу ĕçĕ, производствăн тĕрлĕ йуппписенче ĕçлени, фронта кайнă арсынсене улăштару, сывлăш терророăпе аркатнă вырăнсене тасату т. ыт. те.

Çамрăксене Çĕршывшăн ĕçлеме тăрату нимĕçле тĕплĕлĕхпе пулса пырать. Çитĕнсе ситейменнисен ĕç меслечĕсене хытă регламĕнтланă, çамрăксене ĕçлеме чарнă промысл йуппписем палăртнă, кашни ачан шкулта вĕренме тивĕçлĕ сехетсен шутне çирĕплетсе лартнă.

Çамрăлăх, хăйĕн тивĕçлĕ ĕсне Çĕршывшăн парса, йĕркерен тухмасть, йĕркеллĕ тата дисциплинăллă йудать. Семйе, шкул тата «Гитлĕрла çамрăксен» организацийĕп асăрхавĕнчен пĕр минутлăха та тухмасть.

Ĕсрен килекен ача нихçан та урампа хура, çăвăнман питпе иртмест. Унăн тумĕ синче пĕр сӳпĕ тупаймăр. Хунă вăхăтран кайă йулса урамра çапкаланса сӳрекен ачана пĕрре те кураймăр.

Çамрăксем йаланхи пекех хаваслă, савăк, тирпейлĕ, сывă тата пуласлăх шанчăкĕпе тулли.

Германин хăнăхтару проблеми пулнă: семйе, шкул, «Гитлĕрла çамрăксен» организацийĕ.

Тыткăнра тата хупăрлура пулман...

Фронтăн кăнтăр пайĕнче вырăнти пĕр наступленилле операци вăхăтĕнче нимĕç çар пайĕсен аллине 1159 с. п. штабĕн автобусне тытса илме тӳрĕ килнĕ. Машинăна тултарса тăракан хутсен хушшинче анкетăсемпе, спискăсемпе тата протоколсемпе çĕлесе тултарнă папкă куçа ӳкет. Ку — 2-мĕш батальонăн «комсомол хуçалăхĕ».

«Бюро ĕçĕн планĕсем...» Мĕнле симĕс салхуллăх!...

«...11. 12. 43. Подразделенисенче комсомолла пухусем туса иртермелле. Доклад теми: «Çĕршыва тӳррĕн сыхласси — комсомолçăн чăн чыслă та чи çывăх тивĕçлĕхĕ». Пухусене туса иртерес тĕлĕшпе ответлисем — подразделенинчи комсоргсем.

«...15. 12. 43. Комсомол билетне сыхласси пирки комсомолĕцсемпе уйрăм калаçу. Агитатăрсем иртереççĕ...»

19 тата 24. 12. 43. ВЛКСМ уставĕ çинчен канашлу...» Плана çирĕплетекен:

«Батальонри политикă уйрăмĕн пуçлăхне ылмаштараканни — Аслă Лейтенант Гапица (!)» Халĕ ĕнтĕ ăçта командир пĕтсе политрук пуçланнине погонсенчен те, чин йачĕпе те уйăрса илме çук.

Папкă ăшĕнче тата хура сиппе çыхнă хут татăкĕсен — «индивидуаллă социаллă обязательствăсен» пакечĕ.

«...Хам сине сăмах илетĕп... çапăçура палăруллă пулма... хĕçпăшала тĕслĕхлĕ тасалăхра тытма... чĕнетĕп...»

Пурте — мĕнле пулнă, çапла. Улшăнусем çук. Анчах хăш-пĕр çĕнĕлĕхсем пур.

Комсомола йышăннисене йевĕрленĕ хутсен пачки. Зайавленисем, автобиографисем, рекомендацисем, йышăннине кăтартса протокол синчен çырса илнисем.

Пур автобиографисем, пур рекомендацисем, пур протоколсем синче те пĕр типлă формă куртăмăр:

«Хупăрлура тата тыткăнра пулман».

Ку ăнсăртла фразă мар. Сталин çĕршывĕнче хупăрлуран тухни паттăрлăх пек шутланмасть. Вăл — варланчăк йĕр.

Пурнăçĕпе «социаллă çĕршывне» сыхласа хупăрлу унки витĕр тухса хăйсен йенне сывă таврăнна сын — Хĕрлĕ сарти политаппаратшăн ĕнтĕ тек «хамăрăн» мар, ун синче ĕнтĕ урăх шанăç çук.

Çавăн пек сталинла режим тата большевиклăх.

Сăвăсем

Гитарă

Йанра, гитарă! Хурçă хĕлĕх
Чăтрентĕр, култăр уççăнрах.
Çумри Тамарă — савнă хĕрĕм
Пире йураттăр ăшшăнрах.

Сан семмӳпе тавра сĕклентĕр,
Хĕвел ташлатăр тӳпере:
Хĕрĕн чĕри çу пек ирĕлтĕр,
Пун хăвăрт чуптăр ӳт-пӳре.

Халь шур чечеклĕ йалăн сачĕ
Пухтăр кунта пур кайăка.
Вара: вĕсем, эс-хĕр, эп-каччă —
Концерт усăпăр лайăхах.

Алра эс выльăн —пурте йурлĕç,
Тамарă ташлĕ сан умра.
Çурхи тавра тав тăвĕ, ырлĕ,
Пире систерĕ туй тума.

Эс çĕнĕ: хĕр те, эп те çамрăк —
Пулăпăр мăшăрлă, пĕрле.
Сассу чаксан, синчех сыватăп.
Йурла халь, канăпăр çĕрле.

Хĕре чуптăвăп, ан вăтан эс,
Унсăр çук хĕрнĕ йурату.
Пурнăç, ав, çĕнĕ, анлă çулĕ —
Мĕн кирлĕ — тăрăш, ăна ту.

Йанра, гитарă! Уççăн, уççăн!
Йаш чăваша эс ту хисеп.
Санпа Тамарă — хура куçшăн
Ташă кĕвви эп кĕвĕлеп.

И. Шывçи.

Кĕтни

Пайан эпĕ улталантăм
Кулĕ хĕрринче:
Вăл килмерĕ тем тума-тăр,
Пултăм пĕр пĕччен.

Илĕртен сурхи санталăк
Кăмăла хусса
Пăлтăртатрĕ темшĕн савăк,
Йăпатса куса.

Пешерен хăвасем витĕр
Кимĕсем шуни,
Шăнкăрав сассийĕ йевĕр
Çамрăк хĕр кулни,
Кайăксен семсе йурри те —
Пусрĕç сех чуна.
Эп кĕтсеттĕм, вăл килмерĕ...
Ма-ши, мĕн тума?!

Пасна.

Кĕске хыпарсем

◆ Майăн 21-мĕшĕнче пĕтĕм Германийĕпе «Амăшĕн кунне» питĕ чыслăн уйавласа ирттерчĕç. Хĕрарăмла организацисен импĕрла йертӳсĕ Шольц-Клинк радиопа сăмах каларĕ.

★

◆ Бушир портне (Перси заливĕ) Совет Сойусне ирĕксĕр йаракан 2000 итали ачисем килсе ситнĕ.

★

◆ Çĕрчĕтренӳ хыççăн Анатолийĕн (Турци) сурсĕр-хĕвельанăç йенче ăнсăртран пысăк пахалăхлă çĕркăмрăк выртăмĕ тупнă.

★

◆ Нумай пулмасть америксăсем Çĕнĕ Гвинейă сине çар лартма тытăннă, анчах йапунсем пĕр полк вăйĕпе вĕсене сапса сĕмĕрсе кайалла тинĕсе ывăтнă.

★

◆ Каиртан пĕлтерне тăрăх, унта Египетăн хăйне тĕлĕш партин пуçлăхне — ĕлĕк вафд партийĕн тĕп секретарĕ пулнă Макрам Эбейд пашана арĕсленĕ.

★

◆ Йапунсен Индири тата Китайри вăрçă ĕçĕ те пысăк ăнăçлăхпа пырать. Халĕ бритсен 4-мĕш сарне хупăрлассине вĕсленĕ. Акăлчансем мĕнпур сыхăну сулĕсенчен татăк. Çавăн пекех Китайра та халĕ йапунсем Пекин — Ханькоу чукунçулне пĕтĕмĕшпех хăйсен аллинче тытса тăраççĕ. Пулăшни çапăçусенче Чан-Кай-Ши дивизийĕсем вилнипе 19 500, тыткăнрипе 4 000 сын сухатнă.

★

◆ Нумайах пулмасть Дуче декрет кăларнă. Вăл декрет тăрăх тусемпе вăрмансенче пытанса сӳрекен Итали партизанĕсем, вĕсем майăн 25-мĕшчен уйрăм пунктсене килсе регистрациленсен, ним йывăрлăх тӳсмесĕр ирĕке тухаççĕ.

Декрет ывăнна та салпăрканă партизансене питĕ йурана, вĕсем, алтраса ситнĕскерсем, питĕ нумайăн тухса регистрациленеççĕ. Майăн 20-мĕшне сех 4600 шута илнĕ.

Пушă вăхăтсенче

Шăрпăк вăййисем.

Салтак пурнăçĕнче тĕрлĕ вăхăтсем пулаççĕ. Хăш-пĕр чухне, йулташĕсенчен пĕччен-иккĕн уйрăлса кайса, йе сул синче — темисешер кун кичемлĕхре пурăнма лекет. Вăхăт ниепле те иртмест... Ку вăхăтра пулăшăва пĕр туртма шăрпăк килсе тухать. Вĕсемпе те питĕ йăпануллă вăйсем тума пулать иккен!

Тухать-и те тухмасть-и?

Вунă шăрпăк илсе ĕретрен сарса хурăр. Шăрпăксенчен хăшне те пулин малтан илсе, ăна иккĕ урлă сиктерсе виççĕмĕшĕ сине хурса хĕрес тумалла, çапла майпа хунă 10 шăрпăкран 5 хĕрес пулса тухмалла. Анчах 2 шăрпăк урлă сех сиктермелле, кайа та, ытла та мар; тата тунă хĕрессене пăсма йурамасть.

Ку хăш-пĕр выльакансене тухмас пек туйăнма пултарать, анчах эпир тухасса шантаратпăр, тытăнса сех пăхăр.

Кам кама улталайать?

17 йе 21 шăрпăка ĕретрен сарса хумалла. Выльакансем иккĕн сех. Вăйă йĕрки çапла:

Кашниех 1.2 йе 3 шăрпăк таран илсе пăрахса пырать. Кама чи йулашки 1 шăрпăкне илме йулать — вăл вăйа сухатать.

Ку вăйă хăнăхсан питĕ илĕртӳллĕ. Уйпа, бильйард пекех, йапала хурса выльама пулать.

Пăллах, вăййăн хăйĕн секретла усси пур. Ăна малалли номĕрсенчен пĕринче усса парăпăр.

Чăвашла хушăмшăн ответли А. Асамат.

Tschuwaschische Beilage
der Tatarischen Zeitung „Idel-Ural“
Berlin W 7. Dorotheenstraße 64
Druck: Deutscher Verlag, Berlin